

اسلام و جهانی شدن

به کوشش

محمد رضا دهشیری

۱۳۹۵

سرشناسه	دهشیری، محمدرضا، ۱۳۴۳ -
عنوان و نام پدیدآور	اسلام و جهانی شدن / نویسنده: محمدرضا دهشیری
مشخصات نشر	تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	ببستوبیک، ۲۴۱ ص.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۱۲۱-۹۲۹-۰۰
وضعیت فهرست‌نویسی	فبا
موضوع	جهانی شدن -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
شناسه افزوده	دهشیری، محمدرضا، ۱۳۴۳ -، مترجم
شناسه افزوده	شرکت انتشارات علمی و فرهنگی
رده‌بندی کنگره	۱۳۹۴ الف ۷۳ / BP۲۲۹
رده‌بندی دیویی	۲۹۷/۴۸
شماره کتابشناسی ملی	۴۱۷۵۱۸۷

اسلام و جهانی شدن

به کوشش: محمدرضا دهشیری

چاپ نخست: ۱۳۹۵

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

حروف چینی و آماده‌سازی: کارگاه نشر اسم، مؤسسه «ویراستاران»
 لیتوگرافی، چاپ و صحافی: شرکت چاپ و نشر علمی و فرهنگی کتیبه
 حق چاپ محفوظ است.

انتشارات
 علمی و فرهنگی

اداره مرکزی و مرکز پخش: خیابان نلسون ماندلا (آفریقا)، چهارراه سعانی (-) بان کمان،
 پلاک ۲۵؛ کدپستی: ۱۵۱۸۷۳۶۳۱۳؛ صندوق پستی: ۹۶۴۷ - ۱۸۷۵ - شعبه اداره مرکزی:
 ۷۰ - ۸۸۷۷۴۵۶۹ - فکس: ۸۸۷۷۴۵۷۲ - تلفن مرکز پخش: ۲۹ - ۸۸۶۶۵۷۲۸ - تلفن: ۴۵ - ۸۸۶۷۷۵۰۰
 آدرس اینترنتی: www.elmifarhangi.ir info@elmifarhangi.ir
www.ketabgostar.com info@ketabgostar.com

فروشگاه یک: خیابان انقلاب، روبه‌روی در اصلی دانشگاه تهران؛ تلفن: ۱۶-۶۶۹۶۳۸۱۵ و ۶۶۴۰۰۷۸۶
 فروشگاه دو: میدان هفت تیر، خیابان کریمخان زند، بین قائم مقام فراهانی و خردمند، پلاک ۱۳؛
 تلفن: ۷-۸۸۳۴۳۸۰۶

فروشگاه سه: بزرگراه شهید حقانی، بعد از ایستگاه مترو حقانی، خروجی کتابخانه ملی، کتابخانه ملی
 (نمایشگاه و فروشگاه دائمی کتاب)

فروشگاه چهار: خیابان کارگر شمالی، روبه‌روی پارک لاله، نبش کوچه ستاره، نمایشگاه و فروشگاه
 محصولات فرهنگی سازمان تأمین اجتماعی، پلاک ۱

فهرست مطالب

مقدمه	یازده
-------------	-------

شمول‌گرایی و انحصارگرایی

مبانی تاریخی هویت جمعی، ملی و جهانی مسلمانان

هویت‌ها و جنبش‌های معاصر	۳
نمونه‌های تاریخی از صدر اسلام	۷
نمونه‌های قرن هجدهم	۱۱
قرن‌های نوزدهم و بیستم: اسلام و ملی‌گرایی	۱۸
شمول‌گرایی و انحصارگرایی: نتیجه‌گیری	۲۱
پی‌نوشت‌ها	۲۸

نظریه جهانی شدن و کنش اسلامی

جهانی شدن و بنیادگرایی	۴۰
جنبش‌های اسلامی در نظریه‌های جهانی شدن	۴۲
تعبیر رایج از اسلام	۴۷
زمینه تاریخی اسلام	۴۸

۵۰	ماهیت کنش اسلامی معاصر
۵۱	نتیجه‌گیری
۵۲	پی‌نوشت‌ها

جهانی شدن و ارزش‌های بینا فرهنگی

سیاست هویت و قضاوت

۶۲	مقایسه میان برتری جویی و یکپارچه‌سازی
۶۴	جهانی شدن: بُعد اخلاقی
۶۵	نسبی‌گرایی اخلاقی
۶۶	تقدیر ارزش‌های اخلاقی
۶۷	اسلام، غرب و مقایسه سانسور
۶۹	جنسیت و جهانی شدن
۷۰	گرامر، سانسور، مقایسه آزادی
۷۱	زنان مسلمان در برابر دولت‌ها
۷۲	جهانی شدن و خشونت
۷۳	جهانی شدن: دموکراسی، سرمایه‌داری، حکومت انسانی
۷۶	پی‌نوشت‌ها

هلال اسلامی

اسلام، فرهنگ و جهانی شدن

۸۱	اسلام و هلال اسلامی
۸۹	اسلام و فرهنگ
۹۳	اسلام و جهانی شدن
۹۸	پی‌نوشت‌ها

مطالعه فرهنگ و سیاست اسلامی

مرور کلی و ارزیابی

۱۰۳	مقدمه
۱۰۵	اسلام و مدرنیته سیاسی
۱۰۵	مکتب رمانتیک ویلیام جونز در برابر عقل‌گرایی جیمز میل

چشم‌انداز اسلام‌شناسانه	۱۰۸
اسلام و سیاست: محافظه‌کاری در برابر انقلابی‌گری	۱۰۸
اسلام و اقتدارگرایی	۱۱۰
اسلام و لیبرال دموکراسی	۱۱۱
انتقاد سعید از شرق‌شناسی	۱۱۳
مفهوم عصبیت ابن‌خلدون و نظریه چرخه حیات سلسله‌ها	۱۱۵
نظریه دگرگونی جوامع اسلامی	۱۱۸
نظریه‌های فرآیندهای اجتماعی بنیادگرایی اسلامی	۱۲۰
نظریه‌های دگرگونی	۱۲۱
نظریه‌های دگرگونی فرهنگی	۱۲۳
نظریه‌های دگرگونی دینی	۱۲۴
انسان‌شناسی اسلام‌شناسی	۱۲۶
رانت‌گرایی در برابر اسلام: سیاست دولت تحصیلدار	۱۲۹
نتیجه‌گیری: پیشنهادهایی برای روش‌های پیش‌رو	۱۳۲
اسلام: باورهای مشترک در برابر رفتار مشترک	۱۳۳
جهت‌گیری ارزشی عامه مسلمانان	۱۳۴
متن در برابر زمینه	۱۳۵
پی‌نوشت‌ها	۱۳۸

اسلام، تحول سیاسی و جهانی شدن

۱. جهانی شدن و پویایی اسلام به مثابه دینی جهانی	۱۵۶
۲. مدرنیزاسیون سیاسی، حقوق مدنی و اسلام	۱۵۷
۳. تخریب ایدئولوژیک حاکمیت قانون	۱۵۳
۴. بازیابی تدریجی حاکمیت قانون برآمده از ایدئولوژی	۱۶۷
۵. جهانی شدن و ضدشمول‌گرایی تدافعی	۱۷۰
پی‌نوشت‌ها	۱۷۵

ویژگی‌های دموکراسی اسلامی

طرح‌های اسلامی	۱۸۴
اسلام‌گرایان ملایم‌تر و معتدل‌تر	۱۸۷

- ۱۹۰ مقایسه نظام های دموکراتیک
 ۱۹۵ ایالات متحد چه اقداماتی باید انجام دهد؟
 ۱۹۸ بی نوشت ها

نقش حقوق اسلامی در نظم نوین جهانی

- ۲۱۵ بی نوشت ها

همکاری میان مسلمانان و مسیحیان در قرن بیست و یکم

برخی از چالش های جهانی و راهکارهای راهبردی

- ۲۲۱ بحران جهانی باری: بیانات و الزامات
 ۲۲۴ سه چالش اساسی برای اخلاق نوین جهانی
 ۲۳۰ به سوی تمدنی مسالمانان و مسیحیان: مبانی و مقدمات
 پاسخ های راهبردی به چالش های جهانی: زمینه هایی برای همبستگی و کنش
 ۲۴۳ مشترک
 ۲۴۷ فقر، توسعه و مدیریت جهانی: شان به منظور خلق جهانی عادلانه تر
 ۲۵۰ تراکم جمعیت، انحطاط روستا، محیطی و مصرف بیش از حد
 ۲۵۲ تضاد در درون دولت ها و سیاست هویت
 ۲۵۷ به سوی بازسازی زمینه اجتماعی حیات: ابتلاع شهری و همیاری
 ۲۶۰ تأثیر در سیاست عمومی در زمینه علم و فناوری
 ۲۶۲ تأثیرگذاری فضای مجازی: مشارکت های اینترنتی
 ۲۶۵ بی نوشت ها

سرشت جهانی شدن و جهان اسلام

- ۲۷۳ نو مرکان تیلیسم
 ۲۷۴ تجارت جهانی ناموزون
 ۲۷۶ مشکلات سیاست های تجارت و توسعه در مؤسسات برتون وودز
 ۲۷۷ استدلال اقتصادی اروپا محور و فرآیند جهانی شدن
 ۲۷۷ ۱. فردگرایی نئوکلاسیک
 ۲۷۸ ۲. مدل استراتژیک جهانی
 ۲۷۹ ۳. مختصری از ویژگی های مدل جهانی شدن غربی

مشکلات اقتصادی برای کشورهای اسلامی در فرآیند جهانی شدن	۲۸۰
پيامدهای نامطلوب سازوکارهای نرخ بهره و ارز در کشورهای صنعتی	۲۸۳
احتمال خطر برای کشورهای اسلامی در جهانی شدن	۲۸۵
مفهوم اسلامی جهانی شدن برای جهان اسلام	۲۸۷
۱. مقدمه فلسفی جهانی شدن از دیدگاه اسلام	۲۸۸
۲. جنبه بنیادین جهانی شدن از دیدگاه اسلام	۲۸۸
۳. به کارگیری فرآیند شورایی در جهانی شدن	۲۹۰
وضعیت اروپا محور در جهان اسلام	۲۹۱
۱. د. ربون: «عناصیرهای سازمان کنفرانس اسلامی	۲۹۳
بی تأیید بودن بنیاد اسلامی علم و فناوری	۲۹۵
راه نجات برای کشورهای اسلامی در فرآیند جهانی شدن	۲۹۶
نتیجه گیری	۲۹۷
پی نوشت ها	۲۹۹

درآمدن برپسا اسلام گرای

اسلام گرایی	۳۰۵
پسا اسلام گرایی چیست؟	۳۰۹
نقد درونی	۳۱۱
تغییر دو وجهی	۳۱۹
نقد بیرونی	۳۲۳
پیوسته بودن پسا اسلام گرایی	۳۲۷
بازنگری پسا اسلام گرایی	۳۳۱
پی نوشت ها	۳۳۱

مقدمه

عصر جهانی شدن فضای را برپا کرده است که در بعضی افراد امید و نیک‌بینی القا می‌کند و در برخی دیگر بی‌زای و دشمنی. در ابتدا، مشهورترین جنبه جهانی شدن حوزه اقتصادی بود، اما است که بر حرکت هماهنگ به سوی یکپارچگی اقتصاد جهانی استوار است. اقتصادهای ملی برای تطبیق با الزامات و یا بهره‌گیری از فرصت‌های اقتصاد جهانی، پیش‌ازپیش تحت فشارند. این موضوع دال بر پایان حق حاکمیت دولت نیست؛ زیرا واحدهای ملی همچنان نقش مهمی در برنامه‌ریزی کشور، از جمله در طرح‌های حوزه اقتصادی، ایفا می‌کنند. در عین حال، دولت‌ها باید با به‌کارگیری جدید از نیروهایی که خارج از کنترل ایشان قرار دارد، مقابله کنند و این باعث شده است که منتقدان جهانی شدن در مورد خطرهایی که حاکمیت را تهدید می‌کند، هشدار دهند. این امر، به طور خاص، اقتصادهای کوچک‌تر را تحت فشار قرار می‌دهد؛ زیرا منابع لازم برای مشارکت در فرآیند جهانی شدن را ندارند. برنامه یکپارچگی اقتصاد جهانی و حذف موانع تجاری را اقتصادهای صنعتی غنی و شرکت‌های چندملیتی به‌وجودآورده از این اقتصادها هدایت می‌کنند. اقتصادهای صنعتی بهترین موقعیت را برای استفاده از یکپارچگی اقتصاد جهانی دارند؛ بنابراین، مایه تعجب نخواهد بود که منتقدان جهانی شدن آن را به منزله «استعمار فرانو» رد کنند.

یکپارچگی اقتصادی را می‌توان موتور محرک جهانی شدن قلمداد کرد، اما تأثیر جهانی شدن به هیچ‌روی محدود به این عرصه نمی‌شود. یکی از چشمگیرترین تحولات دهه‌های اخیر گسترش جهانی عناصر فرهنگی متعلق به دنیای صنعتی غرب است. جین، کوکاکولا و مک‌دونالد را می‌توان ساده‌ترین نمادهای فرهنگی غرب دانست. این‌ها صرفاً علایم تجاری شرکت‌های بزرگ نیستند، بلکه اقتصاد موفق دنیای صنعتی و، به طور اخص، ایالات متحد را نشان می‌دهند. مصرف آن‌ها در اقتصادهای صنعتی و غیرصنعتی از پیشرفت‌های حکایت می‌کند که فراتر از دسترسی بی‌واسطه این شرکت‌ها به یک مدلیتی به اقصی نقاط دنیا است. استفاده از این کالاها در دنیا نشان‌دهنده جهان‌شمار شدن آن‌ها به شیبه شدن به جوامع ثروتمند غربی است. رفاه مردم کشورهای مختلف دنیا به این نام‌های تجاری برای نوشیدنی‌ها، غذاهای سریع و پوشاک ورزشی از مصرف‌گرایی فزاینده در عصر جهانی شدن و اشتیاق آن‌ها به آسایش و تجملات حاصل از دنیای صنعتی پرده برمی‌دارد. منتقدان جهانی شدن این ترجیح را نمودی از چالشی جدی برای انسجام و احیای فرهنگ‌های محلی می‌دانند. برای بسیاری از افراد در جهان اسلام، چشم‌انداز رخنه فرهنگی نمادهای غربی در جوامع مسلمان، در مقایسه با پیامدهای جهانی شدن اقتصاد، به مراتب رعب‌آورتر و دارای ابعاد منفی بیشتری است.

رشد چشمگیر ارتباطات از راه دور و اینترنت در دهه‌های اخیر گسترش بی‌وقفه اندیشه‌ها و رسوم را اغلب به صورت یک روند تسهیل کرده است. امروزه، اندیشه‌های مربوط به حقوق بشر، دموکراسی و انتخاب سبک زندگی به جوامع بسته نیز نفوذ کرده است. به نظر می‌رسد هیچ‌یک از جریان‌های متوقف‌ناپذیر جهانی شدن بی‌تأثیر نمی‌ماند؛ زیرا برخی از جوانان مسلمان جین می‌پوشند و کوکاکولا می‌نوشند، و مخالفان سیاسی، با عقاید ایدئولوژیک گوناگون، دولت دموکراتیک و آزادی سیاسی را مطالبه می‌کنند. سنت‌های بومی و ساختارهای سیاسی ملی از سوی نیروهای بیرونی تحت فشار زیادی قرار گرفته‌اند. جهانی شدن فرآیندی است که مجموعه‌ای از الزامات فرهنگی، سیاسی، حقوقی و اقتصادی را با خود به همراه دارد و این الزامات غالباً برای جوامع هدف نامأنوس می‌نماید. اما بر خلاف استعمار، فرآیند جهانی شدن

از این ظرفیت برای جذب بخش بزرگی از جمعیت هدف بهره می‌برد. در این مورد، این فرآیند توان جالب توجهی دارد. نواهای محلی جهانی شدن به صورت مجرای این فرآیند عمل می‌کنند و هم‌اکنون توانسته‌اند ارزش‌ها و آداب بیگانه را بومی‌سازی کنند. این جنبه هشدار برای نخبگان سیاسی و مذهبی بوده است؛ زیرا دیگر نمی‌توانند چنین رسوم و اندیشه‌هایی را به علت بیگانه بودن رد کنند و احساس می‌کنند باید واکنش نشان دهند و البته اغلب با آن سازگار می‌شوند. رابرتسون از چنین فرآیندی که ظرفیت بومی‌سازی همان شدن را تقویت می‌کند، به خاص شدن امر عام تعبیر می‌کند. نگرانی‌ای که بارها در مورد این فرآیند ذکر می‌شود، زوال فرهنگ‌های بومی به واسطه ارزش‌های غربی وارداتی است. بر این اساس بود که انقلاب اسلامی ایران واکنش به فروپاشی اخلاقی و فساد شکل گرفت که غرب در دوران پهلوی این کشور وارد کرده بود. بهترین اصطلاح برای این مفهوم غرب‌زدگی^۲ است که به طبع ارتباط با فرهنگ بومی بازمی‌گردد؛ غرب‌زدگی به معنای احساس حقارت و منکوب شدن در برابر غرب. بررسی که در اینجا مطرح می‌شود، این است: آیا جهانی شدن همان بسط الگوی امپریالیسم فرهنگی است؟ آیا جهانی شدن سنت‌های فرهنگی جوامع اسلامی را تهدید و هویت مسلمانان را تضعیف می‌کند؟ رانش انتقادی دنیای اسلام به تأثیر منفی نفوذ فرهنگ غربی در جوامع اسلامی دلالت بر آن دارد که جهان اسلام در برابر امواج مدرنیسم غربی مقاومت می‌کند و در عین حال در پی تلازم و سازواری مدرنیته با هنجارهای اسلامی برآمده است. از این روست که شاهد مدرنیته‌ای متنوع در جوامع اسلامی و غربی هستیم.

اسلام ساختاری اجتماعی است که با وضعیت اجتماعی-اقتصادی-فرهنگی از جوامع اسلامی قابل تطابق و سازگاری است؛ به گونه‌ای که مسلمانان سعی در حفظ وحدت و سرنوشت مشترک، که فراتر از مرزهای ملی و مختصات مذهبی است، سعی دارند ارزش‌های اسلامی را با بافت اجتماعی جوامع خود همگون

1. Robertson, Roland (1989). "Internationalization and Globalization", *University Center for International Studies Newsletter*, University of Pittsburg, (Spring), pp.8-9.

۲. عنوان کتابی است از جلال آل احمد که در سال ۱۳۴۰ نگارش یافت و نخستین بار در سال ۱۳۴۱ منتشر شد.

سازند. در واقع، مسلمانان، در سطح زیرین اندیشه‌ها و روابط عاطفی، تجربه‌های گوناگونی دارند و به گونه‌ای متفاوت با دنیای بیرون در ارتباط‌اند. در نتیجه، مطالعه اسلام معاصر مطالعه آداب اسلامی متفاوت خواهد بود.

هویت اسلامی مفهومی سیال است که در کشورها و محیط‌های اجتماعی مختلف متفاوت است. می‌توان سه نوع کلی از هویت اسلامی را متمایز کرد که هر یک ادعای یکسانی در مورد اسلام و میراث آن دارند، باوجود این هر کدام جهانی شدن را متفاوت با دیگری تجربه می‌کنند. این هویت‌ها برای توصیف تجاربشان از جهانی شدن اصطلاحاتی را برمی‌گزینند که تشخیص آن‌ها را مشکل‌تر می‌کند. با این حال، تأثیر جهانی شدن در جوامع اسلامی بسیار نامتوازن است و برای درکی دقیق از جهانی شدن باید این تنوع را لحاظ کرد. هویت اسلامی بر تلفیقی از سنت‌های دینی، مختصات محلی و رسوم قومی/ ملی و تعامل با دیگر جوامع استوار است و زمینه‌ساز تحقق هویت چندلایه است. به گمانی که می‌توان در عین داشتن هویت‌های محلی و ملی از هویت اسلامی نیز بهره‌مند بود. قدرت و صلابت هویت اسلامی، که دارای روابطی مستحکم با سه پیشین است، و با تکیه بر آموزه‌ها و نصوص دینی و از طریق شعائر دینی احیاء می‌گردد، حکایت از توان آن برای هضم و جذب و بومی‌سازی هنجارهای مدرن، متناسب با آموزه‌های اسلامی، دارد که از آن به «پیوند سنت و مدرنیته» نیز تعبیر می‌شود.

باوجود این، فعالیت‌های رسانه‌ای شبکه‌های ماهواره‌ای، که هنجارهای مبتنی بر اباحی‌گری را در جوامع اسلامی برویج می‌کنند، خللی جدی در سنت‌های محلی ایجاد کرده و آن‌ها را در معرض خطر بویژه قرار داده است. البته، چندان بیم و خطر زوال رسوم محلی و هویت اسلامی سنتی احساس نمی‌شود، اما تلاش رسانه‌های غربی برای استحاله فرهنگ جوامع مسلمان و کاهش روزافزون فاصله فرهنگی مسلمانان با غرب نگرانی‌هایی را ایجاد کرده است. تجارب گذشته نشان داده است که در چنین وضعیتی، به احتمال بسیار، مسلمانان سنتی عناصری از ارزش‌ها و عناصر فرهنگی وارداتی را می‌گیرند و سنت‌ها را با این ورودی‌های جدید تطبیق می‌دهند؛ در عین حال، تلاش می‌کنند تا موازین و هنجارهای اخلاقی و اسلامی دچار خدشه نگردد. در واقع، امکان آن وجود دارد که جوامع مسلمان سبک زندگی

شهرنشینی مدرن را برای خود برگزینند و کمتر رسوم سنتی نیاکانشان را لحاظ کنند و، درعین حال، موازین شرعی را مراعات کنند. در جریان این فرآیند، آیین‌های سنتی به تدریج با جشنواره‌هایی مدرن تلفیق می‌گردند. در دیگر موارد، سنت‌ها برای تطبیق با جریانی که بر کشور حکم فرماست، بازتعبیر می‌شوند. چنین رویکردی به معنای پذیرش گزینشی و بازتعبیر رسوم سنتی است که با اندیشه مدرن ملت - دولت مطابق است. به این ترتیب، هویت اسلامی مدرن به شیوه‌ای خطی و بر مبنای گذشته بنا نمی‌شود، بلکه بر اساس سنت‌های پیشین و به منظور مشروعیت بخشی به ساختاری مدرن طرح ریزی می‌گردد. از این رو، هویت اسلامی مدرن از تجربه غرب صنعتی بهره می‌برد و، در عین حال، موازین اسلامی را مراعات می‌کند. بدین ترتیب، پذیرش اندیشه ملت و تلفیق آن با مجموعه‌ای از سنت‌های محلی تحسین مسلمانان بجز دگر را برانگیخته است.

مسلمانان تجدیدگرا رابطه محض آمیزی با جهانی شدن دارند؛ از سویی، آشکارا از قابلیت ارتباط با جامعه جهانی و به اشتراک گذاشتن اندیشه‌ها بهره می‌برند. مفهوم ملت - دولت گونه برجسته‌ای از این قابلیت است؛ به گونه‌ای که اندیشه‌ای وام گرفته شده است - و نه مدرنیسم - در جوامع اسلامی ریشه دوانده و بومی شده است. مفهوم ملت - دولت بر خروج سازمان‌های اجتماعی - سیاسی از قالب‌های سنتی ملت دارد. از سویی دیگر، مسلمانان تجدیدگرا در باب گسترش اندیشه‌هایی که انکار و آداب ملی و بومی را به چالش می‌کشند، بسیار نگران‌اند. اندیشه ملت مدرن، که در گذشته اتخاذ شد، در حال حاضر در میان گروه‌های فراملی به منظور برقراری ارتباط با هم‌وطنانشان در آن سوی مرزهای کشور و جستجوی هویت گروهی فراگیرتر، به چالش کشیده می‌شود. تبلور هویت فلسطینی، تحسین از هویت عربی نمونه‌ای از این فرآیند است که ناشی از پراکندگی فلسطینیان در سطح جهان است.

درواکنش به جریان اسلام تجدیدگرا، هویت اسلامی بنیادگرا و افراطی پدید آمده است که چالشی مستقیم برای مسلمانان سنتی و تجدیدگراست؛ زیرا این دو گروه از سوی جریان‌های افراطی در جهان اسلام متهم‌اند که در برابر اغواهای زودگذر تسلیم شده‌اند، اسلام را شامل علایق دنیوی می‌دانند و بدتر

آنکه در جهت تضعیف اسلام فعالیت می‌کنند. هویت بنیادگرایانه ادعا دارد که به قرائت واقعی از نص (قرآن و حدیث) می‌پردازد و، به نام جست‌وجوی هویت اصیل اسلامی، آداب و سنتی را که با قرائنشان از قرآن و حدیث اختلاف دارد برنمی‌تابد و گاه به تکفیر آن مبادرت می‌ورزد.

هویت افراطی در جهان اسلام ارتباط پیچیده‌ای با جهانی شدن دارد و از قضا به نظر می‌رسد به طرق متعددی از این فرآیند سود می‌برد. اسلام‌گرایان افراطی بر ماهیت فراملی هویت اسلامی تأکید دارند و از فناوری‌های نوین اطلاعات برای انتشار پیام خود و ارتقای جامعه جهانی اسلام استفاده مؤثر می‌کنند. این پیام را برخی گروه‌های افراط‌گرای اسلامی در فضای مجازی منتشر می‌کنند که گاه توانسته‌اند مسلمانان تحصیل‌کرده‌ای را که در غرب مرقع شده‌اند، به سوی علمی و فرهنگی خوبی دارند جذب خود کنند. آنان نفوذ فراطی و مصرف‌گرایی افراطی در دنیای اسلام را شکل جدیدی از امپریالیسم فرهنگی می‌دانند. تسداد می‌کنند؛ به همین سبب، گروه مزبور پرشورترین مخالفان جهانی شدن و خود را جان‌شین هویت‌های اسلامی سنتی و تجددگرا معرفی می‌کنند. در مورد اسلام‌گرایان افراطی بر کاربرد فراگیر شریعت اسلامی مبتنی است. محتوای ارزش‌های فراگیر شدیداً محل مناقشه است، اما در مورد مشروعیت مجموعه‌ای از اصول فراملی و جهانی، که در سطحی عام قابلیت اجرا داشته باشد، اختلافی نیاز به دسته مسلمانان تجددگرا، سنتی و افراطی وجود ندارد. به این ترتیب، مسئله این نیست که آیا چارچوبی فراگیر برای همه قابل اجراست یا نه، بلکه مسئله این است که چه کسی باید پارامترهای این چارچوب را تنظیم کند. از این رو، اختلاف در قرائت از اسلام موجب شده است که مسلمانان رویکردهای متفاوتی در قبال جهانی شدن اتخاذ کنند.

به منظور شناخت این رویکردها، مرکز ملی مطالعات جهان اقدام به ترجمه گزیده‌ای از مقالات کتاب چهارجلدی اسلام و جهانی شدن^۱ کرده است که توسط انتشارات راتلج^۲ در سال ۲۰۰۴ به چاپ رسیده است و مباحثی از قبیل «فرهنگ و هویت»، «سیاست و حکومت»، «نظم جهانی» و «اقتصاد

و حقوق» را دربر می‌گیرد. مقاله پایانی این مجموعه از کتاب پس‌اسلام‌گرایی، چهره‌های در حال تغییر اسلام سیاسی^۱ ترجمه شده که انتشارات دانشگاه آکسفورد^۲ در سال ۲۰۱۳ آن را روانه بازار نشر کرده است.

در این فرآیند، مقالاتی برگزیده شده است که از گرایش‌های تعصب‌آمیز و غرض‌ورزانه به دور باشند. گرچه تلاش گردیده است تا به تهذیب و پیرایش این مقالات اقدام گردد، انتخاب مقالات مزبور به معنای تأیید کلیه مباحث و مطالب مندرج در آن‌ها نبوده است.

مقاله نخست با عنوان «شمول‌گرایی و انحصارگرایی؛ مبانی تاریخی هویت جمعی، ملی و اسلامی مسلمانان»^۳ به قلم آیرام. لاپیداس^۴ است. وی هویت اسلامی را در بستر جنبش‌های اسلامی معاصر بررسی و در ادامه، نمونه‌هایی تاریخی از صدر اسلام، قرن‌های هجدهم، نوزدهم و بیستم را ذکر کرده و در خلال آن‌ها به بررسی شمول‌گرایی یا انحصارگرایی هریک از این موارد پرداخته است. عنوان مقاله دوم «نظریه جهانی شدن و کنش اسلامی»^۵ است که آن را استفان ورتیگنس و فیلیپ ان. ساتن به‌رشته تحریر درآورده‌اند. این نویسندگان مفهوم بنیادگرایی و رابطه آن با جهانی شدن را تبیین و سپس جنبش‌های اسلامی را در چارچوب سهریه جهانی شدن بررسی کرده‌اند. در ادامه، به تعابیر رایج از اسلام، بستر تاریخی آن و نهایتاً ماهیت کنش اسلامی در دنیای معاصر پرداخته‌اند.

مقاله سوم با عنوان «جهانی شدن و ارزش‌های بین‌فرهنگی، سیاست هویت و قضاوت»^۶ تألیف علی مزروعی است. نویسنده، پس از بیان مراحل مختلف تاریخی فرآیند جهانی شدن، به مقایسه مبنای بنیادگرایی و یکپارچه‌سازی می‌پردازد. در ادامه، ضمن بحث درباره بُعد اخلاقی جهانی

1. *Post-Islamism, the Changing Faces of Political Islam*

2. Oxford University Press, USA.

3. "Between Universalism and Particularism; The Historical Bases of Muslim Communal, National and Global Identities"

4. Ira M. Lapidus

5. "Globalization Theory and Islamic Praxis"

6. "Globalization and Cross-Cultural Values, The Politics of Identity and Judgment"

شدن، نسبی‌گرایی در اخلاق و تقدس ارزش‌های اخلاقی را مطرح می‌کند. سپس، وضعیت سانسور در دنیای اسلام را تشریح و آن را با غرب مقایسه می‌کند. در این مقاله، از جنسیت در عصر جهانی شدن، نسبت کرامت انسانی با آزادی، در رأس امور بودن زنان در کشورهای اسلامی، رابطه اسلام با خشونت در فرآیند جهانی شدن و نهایتاً تقابل انسانیت و دموکراسی نیز بحث می‌شود.

عنوان مقاله چهارم «هلال اسلامی؛ اسلام، فرهنگ و جهانی شدن»^۱ به قلم لئونارد آ. استون^۲ است. در این مقاله، موقعیت جغرافیایی هلال اسلامی ترسیم، فرهنگ اسلامی در این گستره مکانی بررسی شده است. سپس، نویسنده بیان وضعیت فرآیند جهانی شدن در کشورهای هلال اسلامی می‌پردازد.

پنجمین مقاله به نام «مطالعه فرهنگ و سیاست اسلامی، مرور کلی و ارزیابی»^۳ از منصور محمدی به نگارش درآورده است. بحث با پرداختن به چگونگی رابطه میان اسلام و مدرنیته سیاسی آغاز می‌شود و با تبیین تقابل عقل‌گرایی و رمانتیسم، ادامه می‌دهد. در ادامه، چشم‌انداز اسلام‌شناسان در مورد این تقابل و رویکرد مسلمانان به رانه یا انقلابی سیاست اسلامی مطرح می‌گردد. سپس، رابطه اسلام با استبدادگرایی، لیبرال دموکراسی به بحث گذاشته می‌شود. در این مقاله، نحوه کار شرق‌شناسان نقد می‌گردد و در مورد امکان جامعه‌شناسی سیاسی اسلام، به تحلیل‌های اس‌ج‌دون تمسک می‌شود. در ادامه، مسئله تحدید اسلام به زندگی خصوصی با تفسیری آن به جامعه مورد بحث قرار می‌گیرد و زمینه‌های بروز بنیادگرایی اسلام را ترویج می‌گردد. مردم‌شناسی اسلام سیاسی و تبعات الگوی اقتصادی حکومت اسلامی برای فرهنگ نیز موضوعاتی هستند که در این نوشتار بدان‌ها پرداخته می‌شود. در پایان، پیشنهادات روش‌شناختی و دستورالعمل‌هایی برای پژوهش‌های پیش‌رو ارائه می‌گردد.

1. "The Islamic Crescent; Islam, Culture and Globalization"

2. Leonard A. Stone

3. "The Study of Islamic Culture and Politics, an Overview and Assessment"